

TÜRKİYE

Mayıs 2004'ten buyana önemli gelişmeler: Türkiye Ekim 2004'te ön şeffaflık raporunu ve Mayıs 2005'te yıllık güncellemesini teslim etti. Türkiye 2.97 milyon antipersonel mayın stoğu olduğunu ve yaklaşık 920,000 antipersonel mayının sınır bölgelere döşenmiş olduğunu açıkladı. Türkiye Konvansiyonel Silahlar Konvansiyonu (KSK) Ek Protokol II'yi 2 Mart 2005'te tasdik etti. 2004'teki temizlik operasyonları sırasında, 1,225 antipersonel mayın temizlendi ve imha edildi, 16,065 metre karelik alan 2004 ve 2005'in başında temizlendi. 2004'te mayın/PAM kurbanlarının sayısında dikkat çekici bir artış bildirildi. PKK/Kongra-Gel karamayını kullanmaya devam etti. Türkiye Azerbaycan'daki, Eski Sovyetler'e ait ağır derecede kirlenmiş bir cephane depolama tesisinin temizlenmesi projesine önderlik ediyor.

Mayın Yasaklama Politikası

Türkiye Cumhuriyeti Mayın Yasaklama Anlaşmasına 25 Eylül 2003'te katıldı ve anlaşma 1 Mart 2004'te uygulamaya girdi. Türkiye iç uygulama yasaları çıkartmadı ancak Anayasasının, ceza yasası ve genelkurmayın direktiflerinin anlaşma hükümlerine geçerlilik kazandırmaya yeterli olduğunu bildirdi.[1] Özellikle Anayasasının 90. Maddesi uluslararası anlaşmalara yasal geçerlilik kazandırıyor ve 2 Haziran 2005'te yürürlüğe giren ceza yasasının 174. Maddesi patlayıcılara ilişkin cezalar öngörüyor.[2] Ekim 2005'te Türkiye, "Ottawa sözleşmesi ile yasaklanan faaliyetleri bastırmak ve önlemek için cezai yaptırımlar da dahil olmak üzere iç yasalarda gerekli düzenlemelerin mevcut olduğu"nu açıkladı.[3]

Türkiye Madde 7 şeffaflık raporunu 1 Ekim 2004'te teslim etti, bu rapor 1 Mart 2004 ile 28 Ağustos 2004 arası dönemi kapsıyor.[4] 10 Mayıs 2005'te, 2004 takvim yılını kapsayan yıllık güncellemesini teslim etti.[5] Her iki raporda da yasama, kurbanlar ve hayatta kalanlara yardım konularındaki detayları rapor etmek için gönüllü J Formunu kullanılmış durumda.

Türkiyenin Kenya büyükelçisi Varol Ozkocak, Kasım-Aralık 2004'te Nairobi'deki Birinci Gözden Geçirme Konferansında ülke delegasyonuna başkanlık etti. Türkiye üst düzey açıklamasında iki noktayı vurguladı: silahlı devlet dışı aktörleri mayın yasağına dahil etme çabaları terorist grupları meşrulaştırmaktan kaçınılmalı ve eğitim ve geliştirme amacıyla stokta saklanmasına izin verilen antipersonel karamayını sayısı sınırlandırılmamalı.[6]

Türkiye Haziran 2005'te Cenevre'de oturumlararası Daimi Komite toplantılarına katıldı ve devlet dışı aktörler, araştırma ve eğitim amacıyla saklanan mayınlar, ulusal uygulama yasaları ile mayın temizliği ve depolanmış mayınların temizliğindeki ilerleme konularında açıklama yaptı. Türkiye devlet-dışı aktörler hakkındaki açıklamasında Nairobi Eylem Planınının 46. Eylem'ini referans gösterdi, buna göre "Devletler imkan dahilinde...devlet-dışı silahlı aktörlerin kontrolü altındaki bölgelerdeki nüfusa yardımcı olmak için mayın eylemini uygun biçimde desteklemeye devam edeceklerdir...". Türkiye "uygun biçimde" ifadesini, sözkonusu Devletlerin, "devlet dışı silahlı aktörler" ile herhangi bir potansiyel angajmandan ve bu angajmanın amaçlarından haberdar edilmesi olarak yorumlamakta ve kabul etmektedir. Ayrıca... bir Taraf Devlet butür bir angajmana onay vermediği takdirde sözkonusu plan uygulanmamalıdır. Türkiye hakkında, Türkiyenin isteklerine aykırı bazı çabaların farkında olduğumuzu belirtmek isteriz. Türkiye'nin bu tür angajmanlara şiddetle karşı olduğunu, geçmişte de her zaman da öyle olduğunu belirtmek yeterli olacaktır."[7]

Türkiye, 1 ve 2. Maddelerin yorumlanması ve uygulanması konularında, Taraf Devletlerin yaptığı tartışmalara katılmamış olsa da, Türkiye'nin Cenevre'deki BM Daimi Temsilciliği Landmine Monitor'e, ortak askeri operasyonlar sırasında diğer devletlerin Türkiye'de mayın kullanmasına Türkiye'nin izin vermeyeceğini ifade etti. Temsilcilik ayrıca Türkiye'nin yabancı antipersonnel mayınların kendi topraklarında depolanması veya taşınmasını Mayın Yasaklama Anlaşmasının ihlali olarak değerlendirdiğini ve "hiçbir tipte yabancı karamayınının topraklarında taşınmasına veya depolanmasına asla izin vermeyeceği"ni belirtti. Temsilcilik, daha önce rapor edildiği şekilde, ABD'nin Türkiye'de 1100 adet Hava Kuvvetleri Gator antipersonel mayın depoladığını reddetti.[8]

Ek olarak, Ekim 2005'te Türkiye Landmine Monitor'e gönderdiği bir yazıda şunları belirtti: "ortak askeri [operasyonlarla] ilgili olarak, Türkiye her koşulda Ottawa Sözleşmesinin ruhuna uygun şekilde davranmakta kararlıdır." 2. Madde'ye ilişkin olarak "Türkiye hassas fünyeli ve/veya dokunmaya hassas patlayıcılar kullanmamaktadır.... Türkiye'nin bazı komşularının Türkiye ile sınırlarına anti-taşıtlı mayın döşemiş oldukları [a]kılda tutulursa, söz konusu komşular aynı görüşü paylaştıkları takdirde Türkiye prensip olarak anti-taşıtlı mayınların da yasaklanmasına taraftardır." [9]

Türkiye Konvansiyel Silahlar Konvansiyonuna (KSK) 26 Mart 1982'de katıldı ve Ek Protokol II'yi 2 Mart 2005'te tasdik etti. Türkiye Kasım 2004'te Cenevre'deki Ek Protokol II'ye Taraf Devletlerin Altıncı Yıllık Toplantısına imzacı olarak katıldı.

Sivil Toplum Kuruluşu Mayınsız Bir Türkiye Girişimi 18 Kasım 2004'te İstanbul'da Landmine Monitor Report 2004'ün Türkçeye tercüme ettirilen Türkiye bölümü ve Belli Başlı Bulgular kısımlarını açıklamak üzere bir etkinlik ve basın toplantısı düzenledi. Konuşmacılar arasında Girişim'den ve Sosyal Demokrasi Vakfı, İnsan Hakları Derneği ve Düşünce Suçuna Karşı Girişim gibi diğer STKlardan temsilciler vardı.

2004'te Mayınsız Bir Türkiye Girişimi üç ayda bir çıkardığı periyodik yayınına ve karamayını sorununa ilişkin uluslararası materyalleri çevirtip dağıtmaya devam etti. 7 Mayıs 2005'te Türkiye'nin güney doğusundaki Batman kentinde, Mayın Yasaklama Anlaşması üzerine bir seminer düzenlendi, bir diğer seminer ise Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından 12 Mart 2005'te yapıldı.

Üretim ve Ticaret

Antipersonel mayınların üretimi, antipersonel mayınların satışı ve taşınması konusundaki Ocak 1996 tarihli moratoryumla eşzamanlı olarak durduruldu. [10] Bu gelişmenin ardından Türkiye'nin antipersonel mayın üretim tesisleri tedrici olarak hizmet dışı hale getirildi. [11] Türkiye daha önce hem antipersonel mayın hem de anti-taşıtlı mayın üretmekteydi. Türk şirketi, Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKEK), iki tip ABD antipersonel mayının (M14 ve M16) kopyalarını üretiyordu. [12] Türkiye'nin son şeffaflık raporunda belirtildiği üzere "APM üretim tesisi yoktur" ancak tesislerin faaliyetine son verilmesi veya dönüştürülmesi üzerine rapor verilmemiştir. [13]

Türkiye'nin antipersonel mayın ihraç ettiğine dair bilgi mevcut değildir. Verilen bilgilere göre Türkiye bütün mayınlarını Almanya (DM-11) ve ABD'den ithal etmiştir.

Depolama ve İmha

Türkiye Madde 7 ön raporunda ve 2004 yılı güncellemesinde, stoklarında Claymore tipi mayınlar da dahil olmak üzere 2,973,481 antipersonel mayın bulunduğunu bildirdi.

2004 itibarıyla bildirilen Antipersonel Mayın Stoğu [14]

DM-11 1,745,125

M14 1,013,740

M2A4 65,181

M2A1 54,242

M2A3 26,282

M2A3B1 213

M3 331

M16A2 47,368

M16E3 2,325

M18A1 18,625

M18 49

Toplam 2,973,481

Landmine Monitor geçmiş yıllarda Türkiye'nin 1988'de ABD'den 34,000'den fazla ADAM mayını ithal ettiğini bildirmişti.[15] Öte yandan Türkiye'nin Cenevre'deki BM Daimi Temsilciliği Mayıs 2004'te, ABD'den 1983-1992 arasında (M18A1 ve ADAM dahil) sadece 728 antipersonel mayın ithal edildiğini açıkladı.[16] Türkiye Madde 7 raporlarında ADAM mayınlarını bildirmemiştir. Ekim 2005'te Türkiye Landmine Monitor'e, izleyen raporlarda "ADAM mayınları hakkında detaylı bilgi vermeye devam edeceğini" ifade etmiştir.[17]

Türkiye'nin Haziran 2005'teki açıklamasına göre depolanmış mayınların imhası "Mayın ve Mühimmat İmha Tesisinin 2006'da bitirilmesinin ardından gerçekleşmek üzere planlanmıştır".[18] Türkiye'nin antipersonel mayın stokunu imhayı tamamlaması için son tarih 1 Mart 2008'dir.

Eğitim ve araştırma amacıyla elde tutulan mayınlar

Türkiye 3. Madde uyarınca eğitim ve araştırma amacıyla 16,000 antipersonel mayını elde tutmak niyetindedir.[19] Bu rakam Taraf Devletler'in elde tuttıkları mayınlar itibariyle Brezilya'dan sonraki en yüksek ikinci rakamdır. Türkiye'nin elinde tuttuğu mayınların miktarı ve tipi şöyledir: 4,700 DM-11, 4700 M14 ve M16, M18A1 ve M2 tipi mayınların herbirinden 2200'er adet.[20]

Türkiye Haziran 2005'te ifade ettiğine göre "Farklı coğrafi koşulları, elverişsiz arazi yapısı ve Sözleşmeye henüz taraf Devlet olmayan birden çok komşusu olan taraf Devletlere belirli rakam ya da üst sınırların empoze edilmemesi gerektiği görüşündedir. Madde 3'ün ana fikrine katılıyoruz." [21] Öte yandan Türk delegasyonu şunu da belirtti: "Bu rakam [16,000 mayın] silahlı kuvvetlerin küçültülmesi süreciyle beraber gözden geçirilebilir." [22]

Ekim 2005'te Türkiye şunları ifade etti: "Değişken arazi yapısı ve farklı coğrafi koşullar, spesifik mayın temizlik teknolojisi ve tekniklerinin geliştirilmesini gerektirebilir. Bu bağlamda Türkiye'nin eğitim amacıyla elde tuttuğu mayın sayısı; Türk Silahlı Kuvvetlerinin çapı, değişken zemin şartları ve Türkiye'nin sözleşme yükümlülüklerine uygun olarak mayın tespit ve temizliği yapılan bölgelerin muazzam çapıyla uyum içindedir." Türkiye ayrıca "Mayın temizliğinde yeterli alan kapsandıktan sonra, Türkiye Sözleşmenin 3. Maddesi uyarınca elinde tuttuğu mayın sayısını gözden geçirebilir" demiştir.[23]

Türkiye henüz elde tutulan mayınların kullanım amacı ve kullanımı hakkında detaylı bilgi vermiş değildir —Birinci Gözden Geçirme Konferansının ürettiği Nairobi Eylem Planının parçası olarak Taraf Devletler tarafından böylesi bir uygulama onaylanmıştır.

Kullanım

Türk Silahlı Kuvvetlerinin antipersonel mayın kullanması Genelkurmay Başkanlığının 26 Ocak 1998 tarihli emriyle yasaklandı.[24] Eylül 2003'te, Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ve devamı gruplar[25] 1999 tarihli tek taraflı ateşkese iki taraflı bir ateşkes lehine son verdiler. 2004'te hükümet güçlerine yönelik saldırılar mayın kullanımı da dahil olmak üzere arttı. 2005'te çatışma yoğunlaşırken basında çok sayıda mayın olayı yereldi.[26] Bu haberlerin çoğunda PKK/Kongra-Gel Türkiye'de yeni mayın kullanımından sorumlu olan taraf olarak geçiyor. Basında çıkan haberler hem asker hem de sivil yaralanma ve ölümlere yolaçan, uzaktan kumandalılar da dahil olmak üzere antitaşit mayın kullanımına işaret ediyor.[27]

Türk Hükümeti Mart 2004 ile Mart 2005 arasında PKK/Kongra-Gel tarafından döşenen mayınlar nedeniyle 25 askeri personelin öldüğünü ve 123 askeri personelin yaralandığını bildirdi.[28] Temmuz 2005'te Genelkurmay İkinci Başkanı General İlker Başbuğ, geçen yıl PKK şiddetinin 105 askerin ve 37 sivilin hayatına mal olduğunu açıkladı ve isyancıların saldırılarında genellikle patlayıcı ve mayın kullandığını öne sürdü.[29]

Kasım 2004'te, polis Şırnak'a bağlı Bağlıca köyünde bir mayın da (antipersonel mayın olarak belirtilmemiş) dahil olmak üzere silah ele geçirdi.[30]

Karamayını ve PAM Sorunu

Türkiye 2004 Madde 7 raporunda, topraklarında 919,855 mayının bilinen yerlerde döşeli olduğunu ve en az 687 mayının mayın kirliliğine maruz kalmış olduğundan şüphelenilen alanlarda olduğunu bildirdi.[31] Türkiye Madde 7 ön raporunda daha geniş bilgi vererek, kirliliği bilinen 15 alanda 921,080 mayın olduğunu ve kirliliğinden şüphe edilen yedi bölgedeki 746 alanda en azından 687 mayın bulunduğunu bildirdi.[32]

Türkiye daha önce, 1957 ve 1998 arası dönemde 936,663 antipersonel karamayını döşediğini bildirmişti.[33] Suriye sınırına Türkiye tarafından 1956-1959 arası dönemde antipersonel mayın döşendi. Güvenlik noktalarının etrafında ve Ermenistan, İran ve Irak sınırlarının bazı kısımlarında yasadışı sınır geçişini engellemek amacıyla mayın kullanıldı. Ayrıca 1984-1999 yılları arasındaki yoğun silahlı çatışma döneminde hükümet güçleri tarafından Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda "teröristlerin merkezi bölgelere ilerlemesini engellemek amacıyla" karamayınları kullanıldı. Aynı dönemde ve daha sonra PKK ve bağlı gruplar da bu bölgede mayın kullandılar.[34]

Ülkenin doğu ve güneydoğusundaki boşaltılmış köylerde ve etraflarındaki mayınlar göç edenlerin geri dönmesinin önünde engel oluşturuyor. İnsan Hakları Derneği Diyarbakir Şubesine göre, 4,000 köy ve daha küçük yerleşim boşaltıldı. Dernek, İran ve Irak sınırlarına yakın Hakkari bölgesini örnek gösteriyor: "köyler, askeri noktalar, sınırlar, su kaynakları, otlaklar, patika ve mağaraların etrafı mayınlanmıştır. Silahlı çatışma biteli beş yıl olmasına rağmen mayınlar köye dönenleri tehdit ediyor. Halk tarlaları ekim yapmak, hayvanları otlatmak veya yol olarak kullanmaya başladı ve insanlar geri döndüğünden beri mayın kazalarının sayısı arttı." [35] Gerçekten de "yoksulluk nedeniyle insanlar aile gelirini arttıracak her yolu kullanıyorlar, ot toplamak veya hayvanlarına daha iyi otlak bulabilmek için mayınlar tarafından kirlenmiş bereketli topraklara girmek de bunlar arasında." [36]

Hakkari'de Kasım 2004'te yeni bir karamayını karşıtı farkındalık grubunun kuruluşu sırasında grup sözcüsü avukat Rojbin Tugan şöyle dedi: "Savaş sırasında yerleştirilen patlayıcılar nedeniyle ölen kadın ve çocuk sayısı tehlikeli düzeyde. Hakkari sokaklarında, bacağını ya da kolunu bir mayına ya da gömülü bir el bombasına kaybetmiş çocuk görmeden dolaşamazsınız. Her hafta daha fazla çocuk yaralanıyor..." Grubun basın açıklamasında, geri dönüş hazırlıklarının olayın aciliyetini arttırdığı vurgulandı: "savaş sırasında yerinden edilen yüzbinlerce Kürt geri dönüş hazırlıkları içinde. Bölge çapında kapsamlı bir arama ve temizlik çalışması olmazsa ... köylerin nüfusu yeniden arttığında yıkıcı sonuçlar doğabilir." [37]

Basında yer alan mayın vakaları, Türkiye'nin bazı bölgelerinde mayınlara ek olarak, patlamamış mühimmatın da (PAM) ciddi bir tehlike oluşturduğunu gösteriyor. 2004'te en az 168 asker ve sivilin mayın ve PAM nedeniyle öldüğü veya yaralandığı bildirildi, bu rakam 2003'teki 67 sayısına göre önemli bir artış. Eylül 2005'e kadar ki dönemde yeni kurbanlar bildirildi. (Bkz Karamayını/PAM Kurbanları kısmı.)

Mayın Eylem Programı

Mayın risk eğitimi sağlayan bazı yerel girişimler dışında Türkiye'de mayın eylemi, Silahlı Kuvvetler tarafından planlanıyor ve uygulanıyor. Öte yandan Suriye sınırındaki mayın tarlalarının temizlenmesi Ordu tarafından özel şirketlere ihale edilebilir.[38]

Türkiye Haziran 2005'te, mayın temizleme programının amacının, bütün döşenmiş mayınların 2014'e kadar temizlenmesi olduğunu açıkladı. Türk Genelkurmayının bir temsilcisi, "insani ve ekonomik boyutların da dikkate alındığını" ifade etti. Temizlik programları "...temizlenen alanların tarım amacıyla kullanılmasıyla yerel ekonomiye katkıda bulunacaktır. Böylece bölgede yeni istihdam olanakları sağlanmış olacaktır." Planların yerel kuruluşlar ve yönetimlerle beraber koordine edilmesi beklenmektedir.[39]

Türkiye'nin 2014'e kadarki mayın eylem planında şu bölgelerin mayınsızlaştırılması yer alıyor: Suriye sınırında 510 kilometre-uzunluğunda mayın tarlası (615,149 mayın bulunuyor); Irak

sınırında 42 kilometre-uzunluğunda mayın tarlası (75,115 mayın); İran sınırında 109 kilometre-uzunluğunda mayın tarlası (191,428 mayın); Ermenistan sınırında 17 kilometre-uzunluğunda mayın tarlası (21,984 mayın).[40]

Türkiye'nin Haziran 2005'te bildirdiğine göre, Suriye ile güney sınırı ve diğer mayınlı alanlarda temizlik halihazırda sürüyor, bu çalışma "75 kişilik, (her biri 18 kişiden oluşan) 11 mayın temizlik ekibine sahip bir şirket tarafından yürütülüyor.... Bu ekiplerin elinde mayın dedektörleri, fiziksel mayın temizlik ekipmanı, mayın tespit köpekleri, klasik mayın temizlik makineleri ve koruyucu aletler mevcut ..." Suriye sınırını en kısa sürede temizlemek için modern mayın temizleme aygıtları sağlanacak.[41] 9 Eylül 2003'te Güney Doğu Anadolu Projesi'ne (GAP) bağlı bir çalışma ve koordinasyon komisyonu oluşturuldu. Komisyonunda Silahlı Kuvvetler, Maliye Bakanlığı ve Tarım Bakanlığı temsilcileri yer alıyor. Komisyon (GAP idaresi tarafından yürütülen) arazi ön tetkikleri, (Tarım Bakanlığı ve GAP İdaresi tarafından) şirketin türünün belirlenmesi ve (Silahlı Kuvvetler ve Maliye Bakanlığı tarafından) yasal zeminin değerlendirilmesi ve mayın temizliğine hazırlık üzerinde çalışmaktadır.[42] Ancak yerel örgüt Mayınsız Bir Türkiye Girişimi, Tarım ve Maliye bakanlıklarına Mayın Yasaklama Anlaşması'nın uygulanmasına ilişkin spesifik sorular yönelttiğinde her iki bakanlık da konunun kendi yetki ve sorumluluklarının dışında olduğu şeklinde cevap vermişlerdir.[43]

Basında çıkan haberlere göre, Maliye Bakanı Kemal Unakıtan, Suriye sınırındaki bütün mayınlı alanın temizlenmesinin maliyetinin yaklaşık 600 milyon ABD doları olarak tahmin edildiğini ve dolayısıyla bu toprağı tarım için kullanacak şirketler tarafından üstlenilmesi gerektiğini belirtmiştir.[44] GAP idaresi sözkonusu toprağın yüzde 85'inin gübre ve kimyasal içermediği ve dolayısıyla organik tarıma uygun olduğunu bildirmiştir. GAP Kalkınma Dairesi Başkanı, Muammer Yaşar Özgül, Maliye Bakanlığının temizlik işini, temizliğin Silahlı Kuvvetlerin nezaretinde yapılması için, ihaleyle özel şirketlere vereceğini söylemiştir. Hem yerli hem de yabancı şirketlerin ihaleye ilgi gösterdiklerini belirtmiştir.[45]

Komşu ülkelerle ortak sınırların temizlenmesi için çift taraflı anlaşmalar 1999 yılından beri önerilmektedir, bazılarında anlaşmaya varılmış ve Türkiye tarafından uygulamaya konulmuştur.[46] Son rapor döneminde yeni anlaşma bildirilmemiştir.

Tetkik ve Değerlendirme

Mayınlı olduğu bilinen veya şüphelenilen alanlara ilişkin olarak mayınlı alanların tetkiki veya değerlendirmesi için resmi bir çalışma veya planlama çalışması bildirilmemiştir. Ancak Türkiye 2005'te "PKK/KONGRE-GEL terörist örgütü tarafından mayınlanan alanların tespit çalışmalarının sürmekte" olduğunu ifade etmiştir.[47]

Türkiye mayınlı alanlar hakkında bilginin nasıl toplandığı, saklandığı ve güncellendiğini açıklamamıştır. Mayın eylem planlaması için bir bilgi idare sisteminin mevcut olup olmadığı bilinmemektedir.

Çitleme ve İşaretleme

Türkiye 2004 için Madde 7 raporunda bütün mayınlı alanların uluslararası standartlara uygun biçimde çitlendiğini ve kalıcı tehlike işaretleriyle işaretlendiğini bildirdi. Hem çitler hem de işaretler periyodik olarak kontrol edilmektedir. Bütün mayınlı alanlar nöbetçiler tarafından izlenmekte ve yerel yönetimler haberdar edilmektedir.[48]

Haziran 2005'te oturumlararası Daimi Komite toplantılarında, Türkiye temsilcisi ayrıca, bütün bilinen mayın tarlalarının çitle çevrelenip uyarı işaretleriyle emniyete alındığını bildirdi. Sınırlardaki mayın tarlaları ek olarak "yasalar tarafından belirlenmiş ve güvenlik güçleri tarafından halka ilan edilen askeri/yasak bölgede" tutularak emniyet altına alınmaktadır, "...Terrorist örgüt PKK / KONGRA-GEL tarafından yerleştirilen mayınların yeri tam olarak bilinmemekle beraber, tespit edildikçe temizlenmekte ve emniyete alınmaktadırlar. Bu nedenle belirli bölgelerde halk terörist mayınların potansiyel varlığı konusunda sadece uyarılabilmektedir." [49]

ICBL'nin 2005 başında görüştüğü, güneydoğu bölgesinde yaşayan kişiler, işaretlenmiş mayın tarlalarının etrafındaki çitlerde delikler ve hasarlı yerler olduğunu, ayrıca geçmişte hükümet ve muhalefet güçleri tarafından mayın kullanılan yerleşim yerlerinde işaretlenmemiş ve çitlenmemiş halde mayın ve PAM bulunabildiğini söylemişlerdir.[50] İHD Diyarbakir şubesi "sınırdan uzaktaki kırsal bölgelerde askeri tesislerin etrafında işaretleme ve çitleme olmamasının, kadınlar, çocuklar, çobanlar ve hayvan otlatanlar için ciddi tehdit oluşturduğunu" öne sürmektedir.[51]

Mayın/PAM Temizliği

Mayın Yasaklama Anlaşmasının 5. Maddesi uyarınca, Türkiye kendi topraklarındaki mayınlı alanlardaki bütün antipersonel mayınları en kısa sürede ve fakat 1 Mart 2014'ten geç olmamak kaydıyla imha etmekle yükümlüdür. Türkiye Haziran 2005'te "anlaşmanın öngördüğü süre içinde yükümlülüklerini yerine getirmeye kararlı olduğunu" bildirmiştir.[52]

2004 için Madde 7 raporunda Türkiye mayınlı bölgelerde 1,225 antipersonel mayının imha edildiğini bildirdi.[53] Haziran 2005'te oturumlararası Daimi Komitelere ek detaylar rapor edilerek 2004'te ve 2005 başında, 16,065 metrekaare alanın temizlendiği, böylece son yıllarda temizlenen alan toplamının 64,000 metrekaareye ulaştığı bildirilmiştir.[54]

Temizlik operasyonlarının nerelerde yapıldığı 2004 için Madde 7 raporuna dahil edilmemiştir. Türkiye Şubat 2004'te, 1998'de başlatılan temizlik faaliyetlerinin Diyarbakir, Batman, Mardin, Bitlis, Bingöl, Tunceli ve Gölle'de gerçekleştiğini açıklamıştır.[55] Ancak Diyarbakir ve Mardin bölgelerinde yaşayanlarla yapılan görüşmelerde bu kişiler bu bölgelerde temizlik operasyonu yapılmadığını söylemişlerdir.[56]

Mayın Risk Eğitimi

Türkiye'de mayın risk eğitimini (MRE) koordine eden bir organizasyon yoktur. Büyük çaplı MRE aktiviteleri bildirilmemiştir. Genel olarak mayın ve PAM hakkındaki farkındalığı arttırmaya çalışan çeşitli yerel inisiyatifler mevcuttur.

Mayınsız Bir Türkiye Girişimi, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Başkanı Mehmet Elkatmış ve Mardin milletvekili Nihat Eri ile irtibat içinde, Handikap International'ın bir posteri esas alınarak hazırlanan, çocukları mayın ve PAM gördüklerinde yerden almamaları için uyarıcı bir afiş hazırladı. Afiş Mart 2004'te İnsan Hakları İnceleme Komisyonuna teslim edildi ve Mart 2005'te Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylandı. 2005 ortasında, basım ve dağıtım için İçişleri Bakanlığından onay beklemekteydi.

İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (THİV) mayın ve PAM kurbanları hakkında bilgi de içeren düzenli raporlar yayınlıyorlar. Diyarbakir Barosu Herkese Adalet projesi çerçevesinde mayın kurbanlarına yasal yardım sağlıyor.

Diyarbakir ve Mardin kentlerine Haziran-Temmuz 2004'te yapılan bir ziyaretin ardından Girişim, mayın ve PAM kazasından sağ kurtulanlar ve aileleriyle yaptığı görüşmeleri bir film haline getirdi. Film ve beraberindeki dökümanlar, Türkiyede mayın sorununu duyurmak için kullanıldı. Girişim bu filmi Türkiyede konu üzerine hazırlanmış ilk görsel malzeme olarak adlandırıyor. Film yoğun ilgi topladı. CNN Türk ve NTV gibi önde gelen TV kanalları filmi 27 Temmuz 2004'te yayınladılar, haber ulusal gazetelerde yer aldı. SKY Türk TV ve CNN Türk Türkiye'deki mayınlar konusunda özel programlar hazırladılar. CNN gazetecileri bu programla ödül aldılar.[57]

Kasım 2004'de mayından etkilenen bölgede bulunan Hakkari kentinde, mayın ve PAM hakkındaki farkındalığı arttırmak için yeni bir grup kuruldu. Grup sivillerin çatışma döneminden kalan mayın ve PAM nedeniyle yaralandığını belirtti. Grubun açıklamasında, savaş döneminde evlerinden uzaklaştırılan "yüzbinlerce Kürt"ün geri dönmesi", mayından etkilenen bölgelerdeki köylerin nüfusu arttıkça artan ölüm ve yaralanmalara yol açabilir denildi.[58]

Finansman ve Yardım

Türkiye, Azerbaycan'daki eski Sovyet cephaneliğine ait 5.7 kilometre karelik, 613 farklı tipte cephane ve patlayıcı mühimmatla yoğun derecede kirlenmiş alanın temizlenmesi projesine liderlik ediyor. 12 Şubat 2005'te imzalanan anlaşmaya göre, NATO Bakım ve İkmal Dairesi (NAMSA) projenin idaresi ve teknik yardımdan sorumlu. 18 aylık projenin toplam maliyeti 1.6 million Euro (2 million Dolar); Türkiye şu ana kadar 170,000 Euro (211,000 Dolar) katkı yapmış bulunuyor.[59] Türkiye 2004'te projeye 100,000 Dolar katkı yaptığını ve Ordu uzmanlarını yardım için görevlendirdiğini bildirdi.[60]

2004 ve 2005'te, Türkiye, Landmine Monitor için ICBL'ye yıllık 1000'er Dolar verdi.

Karamayını/PAM Kurbanları

2004'te, Mayısız Bir Türkiye Girişimi 57 mayın ve PAM olayında en az 168 mayın/PAM kurbanı olduğunu tesbit etti: 57 ölü (35 sivil 16'sı çocuk) ve 111 yaralı (72 sivil, 29'u çocuk).[61] Bu rakam 2003'te bildirilen 67 yeni mayın ve PAM kurbanına göre önemli bir artış gösteriyor.[62] Çocuklar 2004'te ölenlerin %28'ini, yaralananların ise %26'sını oluşturuyor. Mayın vakaları en yoğun olarak Batman (10 kurban), Bingöl (8), Diyarbakır (17), Hakkari (24), Şırnak (25), Siirt (14), Tunceli (11) ve Van'da (12) yaşandı.[63]

2005'te de ölen ve yaralananların haberleri basında yer almaya devam etti; 13 Temmuz 2005 tarihine kadar çoğu asker olmak üzere en az 18 kişi öldü ve 29 kişi yaralandı.[64] Nisan ayında güneydoğu bölgesindeki Çukura'da karamayınına basarak yaralanan 20 yaşında bir erkek basında yeralan kurbanlar arasındaydı.[65] Nisan ayında yaşanan diğer bir olayda, Taşlıburun köyü yakınlarında on yaşında bir oğlan çocuğu yeri kazarken karamayının patlaması sonucunda öldü.[66] Temmuz'da, Şırnak'ta bir kamyonun mayına çarpması sonucunda altı sivil yaralandı.[67]

Hükümetin Ağustos 2005'te bildirdiğine göre, 2004-2005'te 140 sivil mayın/PAM kurbanı (29 ölü ve 111 yaralı) ve 281 askeri kurban (52 ölü ve 229 yaralı) tesbit edildi. Sivil kurbanların üçü çocuktur (bir ölü, iki yaralı). Hükümet verileri "iç güvenlik olayları istatistiklerine dayanmaktadır."[68]

Madde 7 ön raporunda Türkiye, 1984 ve Ağustos 2004 tarihleri arasında mayın olayları sebebiyle 400 askeri kuvvetler mensubunun öldüğünü ve 1216'sının yaralandığını bildirdi. Rapor sivil kurbanlar hakkında bilgi içermemektedir.[69] Hükümet daha önce, 1993 ve 2003 arasında, karamayınları sebebiyle 1823 askeri personel (229 ölü, 1524 yaralı) ve 1082 sivil (289 ölü ve 793 yaralı) dahil olmak üzere 2,905 ölü ve yaralı olduğunu bildirmişti.[70]

Türkiye'den geçen göçmenler Türkiye sınırından yasadışı olarak Yunanistan'a geçmeye çalışırken Yunan mayın tarlalarında mayın kurbanı olabilirler. 5 Aralık 2004'te, Türkiye'den yasadışı biçimde Yunanistan'a geçmeye çalışan iki Türk Yunan tarafında hayatlarını kaybettiler.[71] Nisan 2005'te bir Türk kamyon sürücüsü Irak'ta yol kenarındaki bir mayın nedeniyle öldü.[72]

Sağ Kurtulanlara Yardım

Türkiyedeki sağlık hizmetlerinin dağılımı dengesiz, hastane yataklarının üçte biri ve tıbbi personelin yaklaşık yarısı üç kentte toplanmış durumdadır. Resmî olarak sağlık hizmeti bedavadır ancak gerçekte durum pek öyle değildir. Acil durumlarda insanlar herhangi bir hastanede yardım alabilmekle beraber durumları istikrara kavuştığında gerekli tedaviyi sağlayan kuruluşlara sevk edilmektedirler. Üniversite hastaneleri sevkle gelen ve ödeme gücü olan kişilere açık, ancak servis kalitesi bölgeye göre önemli ölçüde değişiklik göstermektedir.[73]

Türkiye Madde 7 ön raporu ve yıllık raporlarıyla beraber gönüllü J Formunu da teslim etti ve kurbanlara yardım aktiviteleri hakkında detaylı bilgi verdi.[74] Türk Silahlı Kuvvetlerinin Bursa

ve Ankara'da hem asker hem de sivillere hizmet veren iki rehabilitasyon merkezi mevcut. 2004'te bu merkezlerde 123'ü askeri personel olmak üzere mayın kazasından sağ kurtulan 161 kişi tedavi edildi.[75] 2000 ve Ağustos 2004 arası dönemde, bu merkezlerde toplam 1,015 mayın kurbanı tedavi edildi.[76]

Türkiye 1984 ile Ağustos 2004 arasında sağ kurtulan 791 kişinin, mayın kazasında ölen 182 kişinin bakmakla yükümlü olduğu kişilerle beraber istihdam olanaklarından yararlandığını bildirdi.[77] 1 Mart 2004'ten 1 Mart 2005'e kadar, sağ kurtulan 19 kişi ve ölen sekiz kişinin aileleri istihdam olanaklarından yararlandı.[78]

Ayrıca Dicle Üniversitesi protez atölyesi ve rehabilitasyon merkezi de mayın kazasından sağ kurtulanlara fiziksel rehabilitasyon hizmeti sağlıyor. Merkez dizaltı protezleri sağlama kapasitesine sahip.[79]

Haziran 2004'te, Mayısız Bir Türkiye Girişimi temsilcileri Diyarbakır ve Mardin'de mayın kazasından sağ kurtulanlar ile ailelerini ziyaret etti. Yapılan görüşmeler, mayın kurbanlarının rehabilitasyon ihtiyaçlarının yeterince karşılanmadığını ve sağ kurtulanların, askeri tesislerde tıbbi ve rehabilitasyon hizmeti alabileceklerinin farkında olmayabileceklerini gösteriyor.[80]

Engelliler Yasası ve Uygulama

Türkiye'nin güncellenmiş Engelliler Yasası (No. 5378), 1 Temmuz 2005'te yürürlüğe girdi. Türkiye'nin engelliler konusunda eylem planları da var, örneğin Engelli Kişilerin İstihdamı Planı (2005-2010) ve Engelli Kişilere Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Planı (2006-2010).[81]

Başbakanlığa bağlı Engelliler Dairesi İdaresi, ulusal ve uluslararası kurumlar arasında işbirliği geliştirme ve engellilere hizmet ulaştırılması gibi konularda araştırma yapma yetkisine sahip.[82]

DİPNOTLAR

[1] Madde 7 Raporları, Form A ve Ekler A, B ve C, 1 Ekim 2004 ve 10 Mayıs 2005.

[2] Madde 7 Raporları, Form A ve Ekler A, B ve C, 1 Ekim 2004 ve 10 Mayıs 2005; "Türkiye'nin Ottawa Sözleşmesi Oturumlararası Toplantısında 9. Madde hakkındaki Açıklaması" Sözleşmenin Genel Statüsü ve Operasyonları Daimi Komitesi, Cenevre, 17 Haziran 2005. Madde 174 mayınlardan ya da Mayın Yasaklama Anlaşmasından açıkça bahsetmiyor. İfade şöyle: "Önemsiz miktarda ve tipte patlayıcı maddeyi kabul eden veya bulandıran kişi kullanım amacı dikkate alınarak bir yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır."

[3] Mektup No. 649.13/2005/BMCO DT/8805 Vehbi Esgel Etensel'den, Konsolos, Türkiye'nin Cenevre'deki BM Daimi Temsilcisi, Landmine Monitor'e (HRW), 3 Ekim 2005.

[4] Son teslim tarihi 28 Ağustos 2004 idi. BM teslim tarihi olarak 1 Ekim 2004'ü gösteriyor, ancak raporda tarih belirtilmemiş.

[5] Raporun kendisi teslim tarihi olarak 30 Nisan 2004'ü belirtiyor, ancak muhtemelen yıllık raporların teslim tarihi olan 30 Nisan 2005 kastedilmiş. UN teslim tarihi olarak 10 Mayıs 2005'i belirtmiş.

[6] Mayısız Dergisi, Sayı 2-3, Şubat 2005, s. 2. Bu yayın bir STK olan Mayısız Bir Türkiye Girişimine aittir.

[7] "Türkiye'nin Ottawa Sözleşmesi Oturumlararası Toplantısında 'devlet dışı silahlı aktörler' hakkındaki açıklaması" Sözleşmenin Genel Statüsü ve Operasyonları Daimi Komitesi, Cenevre, 17 Haziran 2005.

[8] Türkiye'nin Landmine Monitor Sorularına Ek Cevabı, Cenevre BM Daimi Temsilciliği, 30 Mayıs 2004. ABD hükümet kaynakları 1997 itibarıyla Türkiye'de mayın olduğunu bildirdi; bkz Landmine Monitor Report 2000, s. 848.

[9] Mektup No. 649.13/2005/BMCO DT/8805 Vehbi Esgel Etensel'den, Konsolos, Türkiye'nin Cenevre'deki BM Daimi Temsilciliği, Landmine Monitor'e (HRW), 3 Ekim 2005.

[10] İhracat moratoryumu 1999'da yenilendi ve Mart 2002'de sürekli hale getirildi.

[11] Mektup No. 649.13/2005/BMCO DT/8805 Vehbi Esgel Etensel'den, Konsolos, Türkiye'nin Cenevre'deki BM Daimi Temsilciliği, Landmine Monitor'e (HRW), 3 Ekim 2005.

[12] Türkiye'nin Landmine Monitor Sorularına Ek Cevabı, Cenevre BM Daimi Temsilciliği, 30 Mayıs 2004.

[13] Madde 7 Raporu, Form E, 10 Mayıs 2005.

[14] Madde 7 Raporları, Form B, 1 Ekim 2004 ve 10 Mayıs 2005.

[15] Bkz Landmine Monitor Report 1999, s. 820-821, ABD hükümet belgeleri alıntılanıyor.

[16] Landmine Monitor'e cevap, 30 Mayıs 2004. Türkiye tek tek mayınlar yerine ADAM mayın kapsüllerini sayıyor olabilir; her bir kapsülde 36 mayın var. Yunanistan elinde 18,144 antipersonel mayın muhteva eden 504 ADAM kapsülü bulunduğunu bildirdi. ABD Yunanistan ve Türkiye'ye aynı dönemde ADAM kapsülleri gönderdi.

[17] Mektup No. 649.13/2005/BMCO DT/8805 Vehbi Esgel Etensel'den, Konsolos, Türkiye'nin Cenevre'deki BM Daimi

Temsilciliği, Landmine Monitor'e (HRW), 3 Ekim 2005.

[18] "Türkiye'nin 13 Haziran 2005'te Ottawa Sözleşmesi Oturumlararası Toplantısındaki Açıklaması," Mayın Eylemi, Mayın Risk Eğitimi ve Mayın Eylem Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 13 Haziran 2005. Ayrıca Bkz. Madde 7 Raporu, Form F, 10 Mayıs 2005.

[19] Madde 7 Raporları, Form D, 1 Ekim 2004 ve 10 Mayıs 2005.

[20] Madde 7 Raporu, Form D, 1 Ekim 2004. 10 Mayıs 2005 tarihli rapor çeşitli tipte 16,000 mayın belirtiyor ancak döküm vermiyor. M18A1 Claymore mayınlarının tel fûnye ile kullanıldıklarında Mayın Yasaklama Anlaşması kapsamına girdiği ancak kumandayla patlatılma modunda kapsam dışı olduğu not edilmeli.

[21] "Türkiye'nin Madde 3 üzerine Açıklaması, Ottawa Sözleşmesi Oturumlararası Toplantısı," Sözleşmenin Genel Statüsü ve Operasyonları Daimi Komitesi, Cenevre, 17 Haziran 2005.

[22] "Türkiye'nin 13 Haziran 2005'te Ottawa Sözleşmesi Oturumlararası Toplantısındaki Açıklaması," Mayın Eylemi, Mayın Risk Eğitimi ve Mayın Eylem Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 13 Haziran 2005.

[23] Mektup No. 649.13/2005/BMCO DT/8805 Vehbi Esgel Etensel'den, Konsolos, Türkiye'nin Cenevre'deki BM Daimi Temsilciliği, Landmine Monitor'e (HRW), 3 Ekim 2005.

[24] Türkiye'nin Taraf Devletler Beşinci Toplantısındaki Açıklaması, Bangkok, 17 Eylül 2003; "Türkiye'nin 13 Haziran 2005'te Ottawa Sözleşmesi Oturumlararası Toplantısındaki Açıklaması," Mayın Eylemi, Mayın Risk Eğitimi ve Mayın Eylem Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 14 Mayıs 2003.

[25] PKK, KADEK ve Kongra-Gel Avrupa Birliği tarafından Mayıs 2002 ve Nisan 2004'te terörist gruplar olarak ilan edildiler.

[26] Örneğin, Temmuz 2005 tarihli bir Associated Press haberi Mayıs'tan itibaren en az 30 asker ve 25 asinin öldürüldüğünü ve şiddetin arttığını belirterek, "Asiler giderek askeriyenin kullandığı tren yollarında ve yollarda karamayını patlamaya yöneldi" diyor. "Türk Birlikleri Saldırı Planladığından Şüphelenilen Asiyi Öldürdü," Associated Press (Ankara), 11 Temmuz 2005.

[27] Bkz örneğin: "Türk karamayını patlamasında altı kişi yaralandı," Reuters Limited, 10 Temmuz 2005; "Asıl olarak Kütlerin yaşadığı bölgede iki kişi mayın patlamasında öldü, madde bulundu," Kuna, 14 Haziran 2005; "Türk çocuk karamayını yüzünden öldü," Associated Press, 7 Nisan 2005; "Semdinli'de karamayını patlaması bir kişiyi yaraladı," Anadolu Agency-Turkish Press, 23 Kasım 2004; "Caldiran'da Patlayan karamayını bir çocuğu öldürdü," Anadolu Agency, 8 Kasım 2004; "Türk karamayını patlamasında ölenler arasında iki çocuk var," Reuters Limited, 6 Ekim 2004; "Güneydoğu Türkiyede karamayını patlamasında iki kişi yaralandı," Anatolia, 28 Ağustos 2004.

[28] Madde 7 Raporu, Form J, 10 Mayıs 2005. Bkz bu rapordaki Karamayını/PAM Kurbanları bölümü.

[29] "Türkiye ABD'nin PKK liderlerinin tutuklanmasını emrettiğini söyledi," Agence France-Presse (Ankara), 19 Temmuz 2005.

[30] "Türk polisi Şırnak'ta el bombaları, silah ve patlayıcı ele geçirdi," Anadolu Agency, 2 Kasım 2004.

[31] Madde 7 Raporu, Form C, 10 Mayıs 2005.

[32] Madde 7 Raporu, Form C, 1 Ekim 2004. Form C, 43 mevkiide kesin olmayan sayıda mayın ve 692 mevkiide bilinmeyen sayıda mayın olduğunu belirterek, şüphelenilen alanlardaki toplam mayın sayısının 687'den fazla olabileceğine işaret ediyor. Bildirilen mayın tipleri: DM11, M2, M14, M15, M16, M18, M48, M2A1, M16A2, MISC, M49 ve "el yapımı."

[33] Türkiye'nin Sunumu, Mayın Temizliği, Mayın Risk Eğitimi ve Mayın Eylem Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 11 Şubat 2004.

[34] Bkz Landmine Monitor Report 2004, s. 826-827.

[35] İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şube Başkanı Selahattin Demirtaş ile görüşme, Diyarbakır, 14 Haziran 2004.

[36] Sylvie Brigot, "Ne yapacağımı bilmiyorum, yardım isteyecek kimsem yok" ICBL websitesi, 29 Mart 2005, www.icbl.org. ICBL'nin Türkiye'ye yaptığı ziyaretin ardından hazırlandı, 12-18 Mart 2005.

[37] "Türkiye'nin Kürt bölgesinde yeni bir grup karamayını karşıtı kampanya başlattı," Hakkari Mayın Karşıtı Kampanyası, basın açıklaması, Hakkari, 1 Kasım 2004.

[38] "Türkiye Suriye sınırındaki karamayınlarını temizleyecek," Anatolia News Agency, 15 Mart 2005.

[39] "Türkiye'nin 13 Haziran 2005'te Ottawa Sözleşmesi Oturumlararası Toplantısındaki Açıklaması," Mayın Temizliği, Mayın Risk Eğitimi ve Mayın Eylem Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 13 Haziran 2005.

[40] Türkiye'nin Landmine Monitor Sorularına cevabı, Ek, Mayın Eylemi Çalışma Planı, Cenevredeki BM Daimi Temsilciliği, 31 Ağustos 2005.

[41] Türkiye'nin 13 Haziran 2005'te Ottawa Sözleşmesi Oturumlararası Toplantısındaki Açıklaması," Mayın Temizliği, Mayın Risk Eğitimi ve Mayın Eylem Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 13 Haziran 2005.

[42] Dışişleri Bakanlığından gelen e-mail, 12 Ocak 2005.

[43] Maliye Bakanlığı ve Tarım Bakanlığından gelen e-mailler, 11 Kasım 2004; Türkiye'nin Landmine Monitor Sorularına cevabı, Cenevredeki BM Daimi Temsilciliği, 31 Ağustos 2005.

[44] "Araziyi alan, mayınları temizleyecek" ("Those who get the land, have to clear it"), Zaman (gazetesi, Ankara), 12 Nisan 2005.

[45] "Türkiye Suriye sınırındaki karamayınlarını temizleyecek," Anatolia News Agency, 15 Mart 2005.

[46] Bkz Landmine Monitor Report 2004, s. 827.

[47] Türkiye'nin Landmine Monitor Sorularına cevabı, Cenevredeki BM Daimi Temsilciliği, 31 Ağustos 2005.

[48] Madde 7 Raporu, Form I, 10 Mayıs 2005.

[49] Türkiye'nin 13 Haziran 2005'te Ottawa Sözleşmesi Oturumlararası Toplantısındaki Açıklaması," Mayın Temizliği, Mayın Risk Eğitimi ve Mayın Eylem Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 13 Haziran 2005.

[50] Sylvie Brigot, "Ne yapacağımı bilmiyorum, yardım isteyecek kimsem yok" ICBL websitesi, 29 Mart 2005,

- www.icbl.org. ICBL'nin Türkiye'ye yaptığı ziyaretin ardından hazırlandı, 12-18 Mart 2005. Daha fazla bilgi Sylvie Brigot'nun Landmine Monitor'e emailinde mevcut (MAC), 5 Eylül 2005.
- [51] İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şube Başkanı Selahattin Demirtaş ile görüşme, Diyarbakır, 14 Haziran 2004.
- [52] Türkiye'nin 13 Haziran 2005'te Ottawa Sözleşmesi Oturumlararası Toplantısındaki Açıklaması," Mayın Temizliği, Mayın Risk Eğitimi ve Mayın Eylem Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 13 Haziran 2005.
- [53] Madde 7 Raporu, Form G, 10 Mayıs 2005.
- [54] Türkiye'nin 13 Haziran 2005'te Ottawa Sözleşmesi Oturumlararası Toplantısındaki Açıklaması," Mayın Temizliği, Mayın Risk Eğitimi ve Mayın Eylem Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 13 Haziran 2005. Sözü edilen temizlenen 64,000 metrekare 1998'den itibaren hesaplanmış olabilir, Türkiye daha önce, o tarihte "kapsamlı mayın temizlik faaliyetlerinin" başladığını bildirmişti. Türkiye'nin Sunumu, Mayın Temizliği, Mayın Risk Eğitimi ve Mayın Eylem Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 11 Şubat 2004.
- [55] Türkiye'nin Sunumu, Mayın Temizliği, Mayın Risk Eğitimi ve Mayın Eylem Teknolojileri Daimi Komitesi, Cenevre, 11 Şubat 2004.
- [56] Mayınsız Bir Türkiye Girişimi, "Diyarbakır ve Mardin ziyaretleri raporu," 13-17 Haziran ve 20 Temmuz 2004; İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şube Başkanı Selahattin Demirtaş tarafından da doğrulandı, 20 Temmuz.
- [57] Mayınsız Bir Türkiye Girişimi, "Diyarbakır Raporu," 13-17 Haziran ve 20 Temmuz 2004.
- [58] "Türkiye'nin Kürt bölgesinde yeni bir grup karamayını karşıtı kampanya başlattı," Hakkari Mayın Karşıtı Kampanyası, basın açıklaması, Hakkari, 1 Kasım 2004.
- [59] Azerbeycan Ulusal Mayın Eylem Ajansı (ANAMA), "Agstafa Bölgesinde PAM Sorunu, Kısa Fotoğraf bilgisi," (tarihsiz), kaynak Landmine Monitor Mayıs 2005.
- [60] Türkiye'nin Landmine Monitor Sorularına cevabı, Cenevredeki BM Daimi Temsilciliği, 31 Ağustos 2005.
- [61] Basın haberlerinin analizi, Mayınsız Bir Türkiye Girişimi, www.mayinsizbirturkiye.org. Girişim mayın haberlerini kaydetmek için günde ortalama sekiz ulusal gazeteyi tarıyor.
- [62] Detaylar için, bkz Landmine Monitor Report 2004, s. 828.
- [63] Basın haberlerinin analizi, Mayınsız Bir Türkiye Girişimi, www.mayinsizbirturkiye.org
- [64] Landmine Monitor'ün 1 Ocak 13 Temmuz 2005 arasında 13 basın haberini analizi.
- [65] "Karamayına basab bir kişi yaralandı," Anadolu Agency (Hakkari), 29 Nisan 2005.
- [66] "Türk çocuk karamayını yüzünden öldü," Associated Press (Ankara), 7 Nisan 2005.
- [67] "Türk karamayını patlamasında altı kişi yaralandı," Reuters (Diyarbakır), 10 Temmuz 2005.
- [68] Türkiye'nin Landmine Monitor Sorularına cevabı, Cenevredeki BM Daimi Temsilciliği, 31 Ağustos 2005.
- [69] Madde 7 Raporu, Form J, 1 Ekim 2004.
- [70] Türkiye'nin Sunumu, Kurbanlara Yardım ve Sosyo-ekonomik Yeniden Entegrasyonu Daimi Komitesi, Cenevre, 13 Mayıs 2003.
- [71] "Yunan-Türk Sınırdaki mayın tarlalarında iki yeni kurban," Agence France-Presse (Athens), 5 Aralık 2004.
- [72] "Türk kamyon sürücüsü Irak'ta karamayını yüzünden öldü," NTV televizyonu (İstanbul), 16 Nisan 2005.
- [73] Sağlık Hizmetleri Avrupa Gözlemevi, "özet: Türkiye 2004, Geçiş halindeki sağlık sistemleri," www.observatory.dk, erişim 16 Temmuz 2005.
- [74] Madde 7 Raporları, Form J, 1 Ekim 2004 ve 10 Mayıs 2005.
- [75] Türkiye'nin Landmine Monitor Sorularına cevabı, Cenevredeki BM Daimi Temsilciliği, 31 Ağustos 2005; Madde 7 Raporu, Form J, 10 Mayıs 2005; bkz Landmine Monitor Report 2004, s. 829.
- [76] Madde 7 Raporu, Form J, 1 Ekim 2004.
- [77] Madde 7 Raporu, Form J, 1 Ekim 2004.
- [78] Madde 7 Raporu, Form J, 10 Mayıs 2005.
- [79] Bkz Landmine Monitor Report 2004, s. 829.
- [80] Mayınsız Bir Türkiye Girişimi, "Diyarbakır Raporu," 13-17 Haziran 2004.
- [81] Türkiye'nin Landmine Monitor Sorularına cevabı, Cenevredeki BM Daimi Temsilciliği, 31 Ağustos 2005.
- [82] ABD Dışişleri Bakanlığı, "İnsan Hakları Uygulamaları Hakkında Eyalet raporları - 2004: Türkiye," Washington DC, 28 Şubat 2005.